

ІСТОРІЯ

Кривошея В. В.

Нащадки козацько-старшинських родів на фронтах революції та громадянської війни 1917 – 1920 років

Висвітлюються родовідні нащадків козацько – старшинських родин у складі збройних сил УНР.

Дослідження соціальної історії через біографії ключових фігур не є новиною, але раніше у цьому напрямі дослідження не надавали належного значення. Останнім часом у річищі української історичної біографістика цього періоду багато і плідно працює член-кореспондент НАН України, професор В.Ф.Солдатенко [1]. З'явилися дисертації, у яких через призму історію роду досліджуються ті чи інші аспекти соціальної історії [2]. Завдання цієї публікації окреслити коло козацько-старшинських родин, які брали участь у бурхливих подіях революційної доби початку ХХ ст. Це є продовженням попередніх студій автора [3] і для зручності здійснено розподіл між головними військовими формуваннями, що боролися за владу. Початкові родоводи козацьких часів усіх нижчеперелічених представників цих родин читач зможе знайти у попередніх працях автора [4]. Мета цієї статті простежити родовідні нащадків козацько – старшинських родин у складі збройних сил УНР.

Перші українські організації у Севастополі були зініційовані підполковником по Адміралтейству Володимиром Савченком-Більським, полковником військово-морського судового відомства Вадимом Богомольцем, військово-морського судового відомства лейтенантом Борисом Олександровичем Лазаревським [5,4].

Старший син відомого українського генеалога Олександра Лазаревського від першого шлюбу Борис (1871, Полтава – 1936) навчався в 2-й Київській гімназії, колеґії П.Галагана, юридичному факультеті Київського університету. З 1897 року працював в Севастопольському військово-морському суді як правозахисник. Учасник російсько – японської війни, прокурор суду Владивостоцького порту. В 1917 році працював у законотворчих інституціях Центральної Ради і гетьмана-

ту Скоропадського. На початку 1919 року перед взяттям Києва більшовицькими військами втік в Добровольчу армію [6,101-114]. З 1920 року в еміграції в Константинополі, потім Берліні, Празі, Парижі. Його предком був значний військовий товариш Ананій, мешканець конотопський наприкінці XVII ст. [7,91].

В той же час шляхтич Сава Більський перейшов з правого берега Дніпра на Лівобережжя, один з його синів Григорій Савич Більський був значний військовий товариш Стародубського полку, його син і онук уже були лише сотенними отаманами і тримали невелику маєність у с. Шаповалівці. Нащадки фіксуються в середовищі щонайвище військо-вих товаришів, дяконів, корнетів. Лише Василю Омеляновичу Савченку-Більському (1821 — 1892) завдяки участі у кавказьких війнах (ордени Анни III ступеня з бантом і II ступеня з мечами), придушенні революцій в Угорщині і Трансильванії (ордени Георгія IV ступеня і австрійський Залізної Корони III ступеня) вдалося отримати чин генерал-лейтенанта. Він був онуком військового товариша Ніжинського полку Федора Савченка-Більського [8,124]. Володимир Олександрович Савченко-Більський (1867 — 1955) народився у с. Оленівці на Чернігівщині. Закінчив юнкерське училище, служив у 22-у піхотному Нижньоновогородському полку. З 1902 року відряджений до Адміралтейства, продовжував службу на Північному і Чорноморському флоті, командир Севастопольського флотського півекіпажу, капітан 2-го рангу. Після утворення Української Центральної Ради організував і очолив Раду Української Чорноморської громади. У грудні 1917 року призначений директором департаменту Українського Морського міністерства у Києві. Заснував гардемаринські школи в Миколаєві, Севастополі, Кам'янці-Подільському. Контр-адмірал. У 1919 році був начальником канцелярії Морського міністерства, з травня 1920 року — командував Чорноморського флоту, начальник Воєнно-Морської управи. Генерал-хорунжий флоту УНР. Інтернований з частинами Армії УНР. На еміграції жив у Польщі, помер у Франції [9,231]. Його брат Михайло був повітовим агрономом Борзнянського повіту на Чернігівщині. Від Української партії соціалістів-революціонерів став Генеральним секретарем земельних справ (21 серпня — листопад 1917 року). Після гетьманського перевороту обраний членом президії Всеукраїнського земельного союзу.

Родина Шрамченків дала українській революції кількох провідників. Шрамченко Микола став генерал-хорунжим Армії УНР, міністром військових справ екзильного уряду УНР [9,268]. Святослав Шрамченко (1893 — 1958) закінчив Морський корпус. Служив на Балтійському флоті. Один із засновників Українського військово-морського революційного штабу, який готував українські екіпажі крейсера «Світлана», есмінців «Україна» і «Гайдамака» до переходу в Чорне море. 27 березня 1918 р. розпочав роботу у Міністерстві морських справ, будучи старшим ад'ютантом міністра, в.о. заступника міністра, начальником Гардемаринської школи, у квітні-червні 1919 р. був міністром морських справ УНР, контр-адмірал. Інтернований в Польщі, мешкав у Чехії, Німеччині, США [9,268]. Володимира Володимировича Шрамченка в 1930 р. притягувався органами НКВС у справі Ленінградської контрреволюційної організації, де він заявив: «Мені відомо, що він (Святослав — В.К.) перебуває за кордо-

ном, що стосується брата Бориса Володимировича, то він носив нашу форму (тобто Семенівського полку). Служити він у полку не служив. Мені відомо про нього одне, що він перебуває за кордоном. Знаходження його за кордоном відомо з газет. Категорично заявляю, що ніякого зв'язку із за кордоном не маю, якщо не вважати одного листа, що одержав від сестри Лариси Володимирівни Барановської з Белграду. Лист одержав, приблизно, в 1927 році. Відповіді їй не написав».

Військовою славою укрив себе рід Павленків. Омельянович-Павленко Михайло Володимирович (1878, Тифліс — 1952) походить із дворян, син генерала. Закінчив Сибірський кадетський корпус, Павливське військоve училище, Офіцерську стрілецьку школу. Офіцер лейб-гвардії Волинського полку. Учасник російсько-японської війни 1904 — 1905 років. В 1912 році змінив прізвище на Омельянович-Павленко (до того було просто Павленко). Під час світової війни командував лейб-гвардійським Гренадерським полком, був начальником штабу корпусу, полковник. У 1918 році у гетьманській армії; командир 11-ї дивізії [10]. В армії УНР: командир бригади, 3-ї стрілецької дивізії, командував Українською Галицькою армією, командир Запорізького корпусу, командував Армією УНР [11]. Генерал-полковник Армії УНР. Емігрант. До 1945 року мешкав у Чехословаччині, очолював Союз українських ветеранських організацій. Потім жив у Німеччині й Франції. В 1945 — 1948 роках міністр військових справ уряду УНР у вигнанні.

Основоположник роду Павленків Павло Логвинович був осавулом полковим (компанійським ?), брав участь у Прутському і Сулацькому походах. Його син Семен Павлович (1717 — 1761 — ?) служив з 1737 року як компанієць старого охочеконного полку Часника, був в різних походах (Очаківському, Дністровському, Хотинському), призначений значковим товаришем (1742.2.12 [12,арк.93зв] указ 1744.19.03. — 1750 — ?). Письменний. У проханні призначити його значковим вказував, що це сталося «за службу батька і власну». В 1751 році утримував команду по Дніпру з сотником старосамарським Зубом. Мав двір і підсусідків у Маяцькій сотні. Відомі також Лев — возний земський великобудиський (1779), Григорій Іванович Павленко — військовий товариш, бурмістр полтавський (1779) [13,арк.39].

Традиції старовинного роду Кушців зберігав Віктор Куш (1878 — 1942), закінчив Одеське піхотне юнкерське училище, Академію Генштабу. Учасник світової війни, полковник. З 1917 року в Армії УНР, булавний старшина Запорізького корпусу. З 1920 року начальник оперативного відділу Генерального штабу Армії УНР, генерал-хорунжий. У 1921 році інтернований у Польщі. Раніше на Полтавщині відомі обозний генеральний у Брюховецького (1668), один із керівників оборони Гадяча Іван Куш, Яків Куш (? — 1668 — 1718 — ?) — сотник, отаман городовий маяцький. Герасим Куш — шляхтич герба «Куша», священик. Був одружений з Ганною Леонтіївною Борсук, онукою наказного полковника кийвського [7,90;14,302].

Син священика Кіндрат Токаревський став козаком Миргородського полку (1649). Фесько Токаренко — козак дворянської корогви миргородського полковника (1722) [15,131]. Юрій — (? — ран. 1752) — значковий товариш Лубенського полку, проживав у с. Самбросівка Цибулівської сотні. Яків — священик с. Уховки Цибулівської сотні

Миргородського полку (1752). Іван (? – 1755) – священник успенський с. Дмитрівки Цибулівської сотні Миргородського полку (1752) [16,225], сл. Мурзилки (1754), сл. Грузької (1754). Родина Токаревських дала Україні одного з активних діячів українського національного визвольного руху Михайла Дмитровича Токаревського (1882/1884 – 1974) [17,381-386]. Токаревський В'ячеслав Костянтинович (? – 1927) колишній полковник викладав у Військовій академії ім. Фрунзе, помер в Москві.

З Полтавщини на Кубань у станицю Павлівську потрапив рід Бичів, представник якого Лука Лаврінович (1875 – 1944) був обраний головою Кубанського уряду [18], був прибічником об'єднання Кубані з Україною [19,256]. Рід Бичів вперше документально фіксується у Реєстрі Війська Запорозького 1649 року, де серед козаків Романівської сотні Уманського полку згадані Панко Биченко і Бичів зять – Кіндрат. Переселяються на Полтавщину і покозачений шляхтич Йосип Бич (? – 1655 – ран. 1718) став сотником новосанжарським. Його син Григорій Йосипович (Ященко) (? – 1675 – 1743 – ран. 1751) був під Таваню в команді полтавського полковника Іскри, ходив у похід під Печери, три роки був у польському поході, а потім на будівництві Київської фортеці. Мав хутір (1732) [20,арк.106зв]. Отаман городовий новосанжарський (1718 – ?), значковий товариш (1719 – 1743 [21,91] – ?). Обраний сотником новосанжарським [22,арк.2]. Колишній сотник новосанжарський (1728 [23,арк.122]), мав двір в Нових Санжарах, у 1736 році, комісар полкових вівчарних заводів. Його рідний брат Іван Ященко був писарем новосанжарським (1718 [23,101]). Кирило Григорович Бич (? – 1728 – 1762 – ?) – син старшинський, «в числі значкових товаришів службу відправляє» (1750 [12,арк.95]), значковий товариш (? – 1756 [12,арк.82зв] – 1759 [12,арк.87] – 1762 [12,арк.100] – ?). Після смерті Григорія Опанасовича був рекомендований товариством на уряд сотника. 1761 рік збирав гроші з шинків Гадяцького полку, які привласнив [25,арк.1-3]. Мав хутір Бичів (1760), тримав двір у Нових Санжарах.

ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Не можна не погодитися Р. Млиновецьким, який вважав: «Вісім корпусів української армії існували лише на папері – бо в тих «корпусах» цілком не було вояків, лише «командний персонал» – бувші старшини царської армії «українського проісходження», настроєні так, що як лише Київ здобули українські війська, вони всі, всі ті «вісім корпуси», заладувалися в один ешелон і ... поїхали на Дон до Денікіна» [26,474].

Павло Петрович Скоропадський (1873 – 1945) був сином полковника лейб-гвардії Кавалергардського полку, а потім «предводителя» дворянства Стародубського повіту і Марії Андріївни Миклашевської. Дід був «предводителем» дворянства Полтавської губернії, баба – Лизавета Петрівна Тарновська, прадід – секунд-майор у відставці, прабаба – Пульхерія Іванівна Маркович. Батько прадіда – Яків Михайлович (? – 1782) був генеральним бунчужним, а потім прем'єр-майором лейб-гвардії Кирасирського полку. Одружений з донькою генерального обозного Єфросинією Йосипівною Закревською, онукою гетьмана Кирила Розумовського. Яків був онуком полкового обо-

зного чернігівського і рідного брата гетьмана Василя Ілліча Скоропадського, дружиною якого була донька генерального осавула Павла Грибовича. Родовід ішов через сина Василя спочатку бунчукового товариша, а потім — генерального підскарбія Михайла Васильовича Скоропадського і його другу дружину, доньку гетьмана Апостола. Як бачимо, в жилах випускника Пажеського корпусу, який на початок 1917 року був генерал-лейтенантом і командиром 34-го армійського корпусу, текла кров щонайменше трьох гетьманських родин. За рішенням Тимчасового уряду корпус почав українізуватися й з 2 липня 1917 року став називатися 1-м Українським. 6 жовтня 1917 року на з'їзді в Чигирині Павло Скоропадський проголошений отаманом Вільного козацтва, а 29 грудня 1917 року подав у відставку. 29 квітня 1918 року на з'їзді хліборобів у Києві обраний гетьманом [27].

Нащадок славетного козацького роду Полтавець-Остриця Іван Васильович (1890, Суботів Чигиринського повіту Київської губернії — 1957, Мюнхен) закінчив Чугуївський кадетський корпус і Єлисаветградське кавалерійське училище. Учасник Першої світової війни. У жовтні 1917 року обраний до складу Генеральної Ради та став наказним отаманом Вільного Козацтва. В період гетьманату — генеральний писар П. Скоропадського. В 1919 році емігрував до Німеччини [28].

Вихідець з гетьманського роду Дорошенко Дмитро [29] (1882 — 1951) 20 травня 1918 року очолив Міністерство закордонних справ Української Держави [30]. Винятком є погляди Дмитра Дорошенка, який у своїй відомій праці «Історія України (1917 — 1923 рр.)» вважав, що встановлення Української держави гетьмана Павла Скоропадського було необхідним актом для наведення порядку й спокою в Україні [31]. «Серед офіцерів, — писав відомий український історик і міністр закордонних справ України часів Гетьманату, — було багато російського або зросійщеного елементу. Не за гетьмана і не за Україну думали вони боротися, а за Росію, проти якої тепер виступали українці» [32,453].

Чуйкевич Микола Петрович (1874 — 1960) — син поручика у відставці, поміщика Кобиляцького повіту, онук колезького регистратора, правнук колезького канцеляриста, який ропочинав свою кар'єру ще у Малоросійській колегії. Батько останнього був військовим канцеляристом ГВК і військовим товаришем, а його батько — Федір Олександрович — писарем ГВС і бунчуковим товаришем, сином родового і полкового писаря полтавського [33]. Його далекий родичем був один з перших керівників військової розвідки Росії полковник, а потім генерал-майор Петро Андрійович Чуйкевич (1783 — 1830) [34]. Микола Петрович закінчив Полтавський кадетський корпус, Михайлівське артилерійське училище, Михайлівську артилерійську академію і Офіцерську артилерійську школу. Офіцер лейб-гвардії артилерійських бригад. До кінця 1917 року генерал-майор, командир лейб-гвардії 1-ї артилерійської бригади. В 1918 році у гетьманській армії (Полтава). У ЗСПР і Російській армії в комендатурі Феодосії до евакуації Криму. Евакуйований із Севастополя на транспорті «Корнілов». В еміграції в Югославії, де був дійсним членом Товариства офіцерів лейб-гвардії 1-ї артилерійської бригади.

Устимович Микола Ілліч (1866 — 1918) закінчив Оренбурзьку військову гімназію, командував 1-м Заамурським залізничним батальйоном, старший ад'ютант штабу Київського військового округу. Був у

лавах Вільного козацтва, потім загону П.Скоропадського, командир Власного конвою гетьмана, генерал-хорунжий. Загинув у 1918 році [9,257].

Товариш полку Переяславського Павло Рустанович був одружений з донькою полковника переяславського Щуровського. Їх син став полковим писарем переяславським і сотником терехтемирівським, онук Іван Якович — протопопом воронківським. Син останнього Петро Іванович — значковий, а потім військовий товариш Переяславського полку, його нащадки мешкали на Золотоніщині: син Михайло Петрович полковий канцелярист, поміщик Золотоніського повіту, онук Матвій Михайлович у Золотоніському земському суді, корнет 2-го Українського козачого полку, ротмістр у відставці [35,408]. А онук Матвія — Василь Арсенович Рустанович (1871 — ?) закінчив Академію Генштабу. Офіцер лейб-гвардії Петроградського полку. В 1917 році у чині генерал-майора командував 9-ю Сибірською стрілецькою дивізією. У травні-жовтні 1918 року служив в армії гетьманату [9,228]. Пізніше — у Добровольчій армії й ЗСПР; з 7 жовтня 1918 року начальник мобілізаційного відділення Генштабу. Генерал-лейтенант. В еміграції в Югославії [36].

Любецьке боярське, а потім козацько-старшинське коріння мав рід Дроздовських. Дроздовський Лев Антонович (1869, Керч — 1951, Ліма) походив з дворян Подільської губернії. Закінчив Керченську гімназію, Новоросійський університет, Київське військове училище, Академію Генштабу. В 1917 році у чині генерал-майора обіймав пост начальника штабу 1-го гвардійського корпусу. З 1918 року в армії гетьмана: 1-й генерал-квартирмейстер Генштабу (з 25.08.1918), потім начальник штабу 3-го корпусу й військовий аташе при посольстві в Швейцарії (з 25.10.1918). В еміграції з 1918 року у Німеччині. З 1931 року в Ефіопії, топограф. З 1948 року у Перу [37,116]. Євген Демидович Дроздовський (1894 — 1938?) закінчив реальне училище, 5-ту Київську школу прапорщиків і служив у 5-му стрілецькому полку. 1918 року служив у Власному конвої гетьмана. З 1925 року працював завідувачем діловодства Київської артилерійської школи, 1930 року зарештований і засуджений до 5 років [38,332].

Пашенко Іван Григорович (1872.1.07. — ?) народився на Полтавщині. Закінчив Петровський Полтавський кадетський корпус, Михайлівське артилерійське училище (1892), Михайлівську артилерійську академію. Командир батареї, полковник лейб-гвардії 3-ї артилерійської бригади (1908-1916), нагороджений Георгієвською зброєю (1916). Генерал-майор лейб-гвардії 3-ї артилерійської бригади. З 30 вересня 1917 року інспектор артилерії 9-ї армії. З листопада 1917 р. очолив артилерійський відділ Українського Генерального Військового штабу. За гетьмана Скоропадського — начальник артилерії 2-го Подільського армійського корпусу, генерал-хорунжий. В еміграції в Сараєво [36]. Василь Григорович Пашенко з 7 серпня 1917 року в чині генерал-лейтенанта займав пост інспектора артилерії 4-го Кавказького армійського корпусу [39]. Євген Григорович Пашенко народився на Полтавщині. Закінчив Петровський Полтавський кадетський корпус, Михайлівське артилерійське училище, Михайлівську артилерійську академію. В роки першої світової війни — командир батареї на Південно-Західному фронті, генерал-майор. В українську армію вступив на початку 1918

року. За гетьмана Скоропадського — начальник артилерії 6-го Полтавського армійського корпусу [9,212]. Пащенко Ілля Дмитрович (1880 — ?) — полковник. Технік Мосторгу. У справі «Весна» заарештований і розстріляний. Рід внесений до І частини родовідної книги Чернігівського намісництва [40,арк.111].

У козацькій державі Пащенко Петро був сотником комишенським (? — 1666 — 1671 — ?) у Гадяцькому полку, потім отаманом городовим (? — 1682 — ?), Тимко — отаман городовий комишенський (1676 — ?), сотник куземинський (? — 1687 — ?), Іван — канцелярист, полковий писар харківський (1684). Наступне коліно роду представлене Іваном, який тримав селітерне виробництво і мав шинок у Опішні [41,арк.191], а також священнонамісником зінківським Федором. Максим Іванович — службу розпочав з 2 травня 1740 року, тримаючи селітерні заводи ГВА, значковий товариш (з 1764.14.08.), військовий товариш (з 1766.16.10.), полковий хорунжий (з 1782.20.01.). Мав 17 підданих (1771), 111 (1788) [40,112]. Назар Іванович (1723 — ран. 1788) — службу розпочав з 2 березня 1746 року, тримав селітерні заводи, військовий товариш (1758 [42,174].9.04. — 1767 [43,арк.57] — 1771 [44,арк.9] — ?). Мав 20 підданих. Роман (1730 [43,арк.58] — ?) — службу розпочав в 1746 році, військовий товариш (1758.9.04.-1763 [42,174]-1767-?). Тимофій Іванович (1737 — 1788 — ?) — службу розпочав з квітня 1750 року, тримаючи селітерний завод [44,арк.9], значковий (з 14 серпня 1764), військовий товариш (з 16 жовтня 1766 р.) [43,арк.58]. Мав 15 підданих (1771), 121 (1788). Михайло (1740 — 1788 [40,арк.112] — ?) — службу розпочав з 1750 р., значковий (з 1764), військовий товариш (з 1766) [43,арк.55]. Іван (1758 — ?) — абшитований військовий товариш (1788) [40,арк.113].

Терлецький Олександр Дмитрович — генерал-майор (1915), командир 18-го піхотного Вологодського полку. За гетьманату — помічник командира 15-ї пішої дивізії 8-го Катеринославського армійського корпусу [9,251]. Микола Костянтинівич Терлецький (1881-?) проходив у справі «Весна» як колишній підполковник, начальник сектору 3-го управління штабу РСЧА і був засуджений до 10 років виправних робіт. В Українській козацькій державі Терлецькі були відомим священницьким родом, який тримав бубнівсько-слобідську парафію в Переяславському полку, окремі його представники були сотниками комонними, військовими товаришами і військовими канцеляристами [45,240-241].

Дорошкевич Олександр Васильович (1874 — 1919) закінчив Олександровське військове училище (1895), Академію Генштабу (1904). В квітні 1917 року у чині полковника начальник штабу 11-ї піхотної дивізії. Відзначений як командир 163-го піхотного Ленкорансько-Нашебурзького полку Георгіївською зброєю. В 1917 році — начальник штабу і командир 31-го армійського корпусу, генерал-майор. В 1918 році у гетьманській армії: командир 5-го корпусу (з 08.11.1918), 30.09.1918 року перейменований у чин генерального хорунжого зі старшинством з 23.08.1916 року. Узятий у полон петлюрівцями. Розстріляний більшовиками в Чернігові [46].

Кочубей Віктор Павлович (1768 — 1834) державний канцлер внутрішніх справ Росії (1834) був правнуком генерального писаря Василя Леонтійовича Кочубея і племінником по матері державного канцлера О.А.Безбородька [47,229-231]. Князь Віктор Сергійович

Кочубей (? – 1923) генерал-ад'ютант свити імператора. Начальник Головного управління уділів. Після Лютневої революції арештований, звільнений за розпорядженням А.Ф. Керенського, жив у Києві, потім в еміграції. Василь Васильович Кочубей (1892 – 1971) закінчив реальне училище в Царському Селі, Академію Генштабу (1915). Ротмістр Кавалергардського полку, потім полковник. В 1918 році у гетьманській армії, старший ад'ютант гетьмана. В еміграції в Німеччині [36]. На центральному цвинтарі у Ганні знайшли спочинок Михайло Михайлович Кочубей (1893 – 1964) та його дружина Ольга Вікторівна, уроджена Маньковська (1896 – 1979).

Романовський Микола Олександрович (1860 – ?) закінчив Петровський Полтавський кадетський корпус, Михайлівське артилерійське училище, Офіцерську артилерійську школу. В 1917 році інспектор артилерії 9-го армійського корпусу, генерал-лейтенант. В 1918 році в армії гетьмана, командир 4-ї важкої артилерійської бригади 4 – го Київського корпусу. Генерал – значковий (1918). Романовських внесено до II частини родовідної книги дворян Чернігівського намісництва [48,арк.238], що вели родовід від писаря полкового (1787) Григорія Романовського (1727 – ?), який мав 11 підданих у одному селі, чи від відомого роду Ракушок-Романовських [35,247-256].

Рід Купчинських, який в козацькому середовищі представлений відомим борцем за справедливість у боротьбі з генеральним писарем Безбородьком яготинським сотником Переяславського полку Пилипом Григоровичем Купчинським, розпочинав свій родовід з його батька Григорія, який був наказним сотником воронізьким і наказним полковником ніжинським [49,12-14]. Його далекий нащадок Микола Миколайович Купчинський (1870 – ?) в 1917 році був директором Полтавського кадетського корпусу, генерал – майором. В 1918 році у гетьманській армії: начальник 6-ї дивізії, 20 листопада 1918 року призначений начальником 11-ї дивізії в Полтаві. У ЗСПР: у резерві чинів при штабі головнокомандуючого ЗСПР, у резерві чинів при штабі Кримсько-Азовської Добровольчої армії, у резерві чинів ЗСПР.
(далі буде)

Джерела та література

1. *Солдатенко В.Ф.* Незламний: життя і смерть Миколи Скрипника. – К., 2002; *Його ж.* Георгій Пятаков: миттєвості неспокоїної долі. – К., 2003; *Його ж.* Володимир Винниченко: на перехресті соціальних і національних прагнень. – К., 2005; *Його ж.* Три Голгофи: політична доля Володимира Винниченка. – К., 2005; *Кульчицький С.В., Солдатенко В.Ф.* Володимир Винниченко. – К., 2005; *Солдатенко В.Ф.* До конфлікту Раднаркому Росії з Центральною Радою // Події і особистості революційної доби. – К, 2003. – С. 75 – 108.

2. *Голубчик Г.Д.* Рід Марковичів-Маркевичів у культурно-громадянському житті України: «нова сімейна історія». Автореферат дис. ... канд. іст. наук. 07.00.06. Дніпропетровський національний університет. – Дніпропетровськ, 2003. – 20 с.; *Барабаш Н.О.* Рід Білозерських та культурний світ України XIX – початку XX століття: нові методологічні підходи. Автореферат дис. ... канд. іст. наук. 07.00.06. Дніпропетровський національний університет. – Дніпропетровськ, 2004. – 20 с.

3. *Кривошея В.* Еліта нації і еліти суспільства (або деякі питання української генеалогії) // Розбудова держави. – 1998. – № 1 – 2. – С. 98 – 105; *Вялов П.І., Кривошея В.В.* Шляхетсько-козацькі роди та їх доля. – К., 1999; *Кривошея В.*

Українська революція в родоводах її провідників // Події і особистості революційної доби. — К., 2003. — С. 251 — 266.

4. *Кривошея В.В.* Національна еліта Гетьманщини (Персональний склад і генеалогія. 1648 — 1782 рр.). — К., 1998. — Ч. II. — 343 с.; *Його ж.* Українська козацька старшина. Ч. 1. Урядники гетьманської адміністрації. Вид. 2-ге. — К., 2005.

5. *Неклієвич М.* На Українській Чорноморській флоті 20 років тому // Літопис Червоної Калини. — 1938. — Ч. 4.

6. *Лазаревский А.А.* Pro domo sua (Про дом мой). Семейная хроника (XVII — XX вв.) — Б.м., 1999.

7. *Лукомский В.К., Могзалевский В.А.* Малороссийский гербовник. — К., 1993.

8. *Дивный И.В.* Страницы военного некрополя старой Одессы. Биографический справочник. — К., 1999.

9. *Коляничук О., Липшин М., Науменко К.* Генералітет українських визвольних змагань. Біограми генералів та адміралів військових формацій першої половини XX століття. — Львів, 1995.

10. Див.: детальніше: *Омелянович-Павленко М.* На Україні 1917 — 18 рр. — Прага, 1935. — 120 с.

11. Див.: детальніше: *Омелянович-Павловський М.* Спомини. — Львів, 1930. — 64 с.; *Його ж.* Переговори з Добрармією. — Львів, 1930. — 16 с.; *Його ж.* На Україні 1919. Переговори й війна з російською добровольчою армією. — Прага, 1940. — 57 с.; *Його ж.* Зимовий похід (6.XII.1919 — 6.V.1920) // За державність. — Каліш, 1929. — Збірник 1. — С. 5 — 47.

12. *Інститут рукопису НБУ імені В.І. Вернадського* (далі - ІР НБУ). — Ф.І. — № 57325 — 57343.

13. *ІР НБУ.* — Ф.І. — № 62661.

14. *Милорагович Г.А.* Родословная книга черниговского дворянства. — Спб., 1901. — Т. 1. — Ч. II.

15. *Центральний державний історичний архів України в м.Києві* (далі — ЦДАУК). — Ф. 102. — Оп. 2. — Спр.101.

16. *ЦДАУК.* — Ф. 51. — Оп. 3. — Спр 19350.

17. Див. детальніше: *Розсоха Л.* Миргородська старовина. Дослідження. Статті. Нариси. Розвідки. — Кобеляки, 2002.

18. Див. детальніше: *Бич Л.А.* Кубань у кривому дзеркалі (З приводу «Нарисів з історії революції на Кубані П.А.Сулятицького»). — Прага, 1927. — 88 с.

19. *Білий Д.Д.* Бич Лука Лаврентійович // Енциклопедія історії України. — К., 2003. — Т. 1.

20. *ІР НБУ.* — Ф. І. — № 54335.

21. *Ділова документація Гетьманщини XVIII ст.* Збірник документів. — К., 1993.

22. *ЦДАУК.* — Ф. 94. — Оп. 2. — Спр. 29.

23. *ІР НБУ.* — Ф. І. — № 51960 — 52194.

24. *ЦДАУК.* — Ф. 51. — Оп. 3. — Спр. 17187.

25. *ЦДАУК.* — Ф. 51. — Оп. 3. - Спр. 16841.

26. *Млиновецький Р.* Історія Українського народу: Нариси з політичної історії. 2-е вид. — Мюнхен, 1953.

27. *Залесский К.А.* Кто был кто в Первой мировой войне. — М., 2003.

28. *Піщаний О.* Українці міжвоєнної доби в Мюнхенських архівах // Український археографічний щорічник. — Вип. 7. — К. — Нью-Йорк, 2002. — С. 124 — 132.

29. Див.: *Дорошенко Д.* Мої спомини про недавнє-минуле: Ч. 1 — 2 (1914 — 1918), Ч. 3 — 4 (1919 — 1920). — Львів, 1923 — 1924; *Його ж.* Як було проголошено гетьманство у Києві 29 квітня 1918 року. — Веніпег, 1927. — 16 с.

30. *Верстюк В., Осташко Т.* Діячі Української Центральної Ради: Біографічний довідник. — К., 1998. — С. 87 — 88; *Осташко Т.С. Дорошенко Дмитро Іванович* // Енциклопедія історії України. — Т. 2. — К., 2005. — С. 455 — 456.

31. Див. детальніше: *Ульяновська С., Ульяновський В.* Дмитро Дорошенко // Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. — К., 1993. — С. 527 — 553. *Крупницький Б. Д.* І. Дорошенко — піонер української історичної науки // Український історик. — Нью-Йорк — Київ — Львів — Торонто — Париж, 2001. — № 1 — 4 — С. 68 — 73. *Винар Л.* Дмитро Іванович Дорошенко: життя і діяльність (У 50-річчя смерті) // Український історик. — Нью-Йорк — Київ — Львів — Торонто — Париж, 2001. — № 1 — 4 — С. 9 — 67

32. *Дорошенко Д.* Історія України (1917 — 1933 рр.). — Ужгород, 1930. — Т. 2. Українсько-Гетьманська держава 1918 року.

33. *Могзалевский В.А.* Малороссийский родословник. — К., 1912. — Т. V. — Вип. 4. — С. 47, 48, 51, 53, 55, 57; *Кривошея В.В.* Українська козацька старшина. Ч. 1. — Вид. 2-е. — С. 19, 185.

34. *Могзалевский В.А.* Малороссийский родословник. — К., 1912. — Т. V. — Вип. 4. — С. 53-54; *Энциклопедия военной разведки России.* — М., 2004. — С. 8-9. До речі, в енциклопедії його названо по батькові невірно — Олексійовичем.

35. *Могзалевский В.А.* Малороссийский родословник. — К., 1912. — Т. III.

36. *Волков С.В.* Офицеры российской гвардии. — М., 2002.

37. *Шмаглит Р.Г.* Белое движение. 900 биографий крупнейших представителей русского военного зарубежья. — М., 2006.

38. *Справа «Всесоюзної військово-офіцерської контрреволюційної організації»* (справа «Весна»), 1930 — 1931 рр.) за документами Державного архіву Служби безпеки України // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. — 2002. — № 2.

39. *Залесский К.А.* Кто был кто в Первой мировой войне. — М., 2003.

40. *ІР НБУ.* — Ф. VIII. — № 528/245. — Ч. I.

41. *ЦДАУК.* — Ф. 1716. — Оп. 1. — Спр. 1.

42. *Панашенко В.* Військові товариші // Київська старовина. — 1998. — № 3.

43. *ЦДАУК.* — Ф. 51. — Оп. 3. — Спр. 2502.

44. *ЦДАУК.* — Ф. 54. — Оп. 3. — Спр. 6769.

45. Див.: *Роговіч козацьких часів:* Кривошея В. Генеалогія українського козацтва. Переяславський полк. — К., 2004.

46. *Залесский К.А.* Кто был кто в Первой мировой войне. — М., 2003; *Военный орден святого великомученика и победоносца Георгия.* Биобиблиографический справочник. — М., 2004; *Волков С.В.* Энциклопедия Гражданской войны. Белое движение. — СПб., 2003.

47. *Кто был кто в России от Петра I до Павла I* / О.В. Сухарева. — М., 2005.

48. *ІР НБУ.* — Ф. VIII. — № 528/245. — Ч. II.

49. Див.: *Роговіч козацького періоду:* Кривошея В.В., Кривошея І.І. Нариси історії Київщини періоду козацтва. Яготин. — К., 2002.

Кривошея В.В. Потомки казацко-старшинских родов на фронтах революций и гражданской войны 1917 — 1920 годов

Освещаются родоводные потомков казацко-старшинских родов в составе вооруженных сил УНР.

Krivosheja V. V. Descendants of the Cossacks and foremen kinds on the battle-fields of revolutions and the civil war of 1917 — 1920

Elucidation of the ancestry descendants of the Cossacks and foreman kinds in the armed forces posture of the UPR.